

MÜTAREKE DÖNEMİNDE MERSİN'İN İŞGALİ

Cihat YILDIRIM*

ÖZET

“Mütareke Dönemi”, Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzaladığı 30 Ekim 1918'den 24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Anlaşması'na kadar olan süreci ifade etmektedir. “Mütareke Dönemi” için kullandığımız bir diğer yaygın tanımlama ise “Milli Mücadele Dönemi” ifadesidir. Ahmet İzzet Paşa Hükümeti Mondros Mütarekesi'ni imzalarken bu mütarekenin kalıcı bir barışa hizmet edeceği ümidini taşıyordu. Ancak İtilaf Devletleri mütareke yürürlüğe girdikten sonra, savaş sırasında kendi aralarında yapmış oldukları gizli paylaşım projeleri doğrultusunda hemen işgallere koyuldular.

Mütareke Dönemi'nde ilk işgal edilen yerlerden birisi de Mersin'dir. Aynı zamanda bütün Çukurova'nın, Urfa'ya kadar uzanan Güneydoğu Anadolu'nun ve Suriye'nin kuzeyinin işgali de Mersin üzerinden gerçekleştirilmiştir. Mersin Limanı bir tren yolu ile Adana'ya ve dolayısı ile Suriye ve Irak'a bağlıdır. İngilizler ve Fransızlar işgal mıntkasındaki birliklerini Mersin Limanı vasıtası ile takviye etmişlerdir. Bölgeden İngiliz işgal birlikleri çekilince kontrol ve denetim tamamen Fransızlara kalmıştır. Mersin ve havalisinin kontrolünün Fransa'ya geçmesi ve beraberinde Ermeni azınlığın taşkınlıklara başlaması bu havalide Kuva-yı Milliye müfrezelerinin teşekkülünde etkili olmuştur. Stratejik konumu dolayısı ile Mersin, Çukurova'nın, Kuzey Suriye'nin ve Irak'ın kuzeyinin işgali ve bu işgalin devamlılığı noktasında önem sahibi olmuştur. Bu özelliği ile de Kuva-yı Milliye müfrezeleri için elde edilmesi zaruri olan mühim bir hedef haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler

Mersin, Milli Mücadele, Mütareke Dönemi, Fransa, İngiltere

THE OCCUPATION OF MERSIN IN THE ARMISTICE PERIOD

ABSTRACT

“The Armistice Period” refers to the period from 30 October 1918 and on which the Armistice of Mudros was signed, to the Treaty of Lausanne on 24 July 1923. “The National Struggle Period” is another popular name used for the same period. Ahmet İzzet Paşa was hoping that the armistice would serve a permanent peace while he was signing the Armistice of Mudros. After the armistice came into effect, the Allies immediately began the occupations, in accordance with the partitioning plans they had made secretly during the war. One of the first occupied regions was Mersin. Moreover, whole Çukurova, Southeast Anatolia to Urfa, and the North of Syria were occupied via Mersin. Mersin Port is connected to Adana by rail, so it is connected to Syria and Iraq. England and France reinforced their troops in the occupation zone through Mersin Port. When English occupation forces withdrew from the region, the French took total control and supervision of Mersin and its environs. Meanwhile, Armenian minority began to create disturbance, and these were effective on the organization of Turkish Nationalist Movement

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Aksaray Meslek Yüksek Okulu Öğretim Üyesi. cyildirim@aksaray.edu.tr

platoons in the region. Because of its strategic location, Mersin was critically important in the occupation, and also in the continuity of the occupation in Çukurova, Northern Syria and the North of Iraq. This made Mersin an important aim that had to be achieved, for the Turkish Nationalist Movement platoons.

Key Words

Mersin, National Struggle, The Armistice Period, France, England

GİRİŞ

Devletler ve milletler arasındaki savaşların muhakkak bir nedeni vardır. Savaşların nedeni olarak bazen dini, bazen sosyal ve çoğu kez de ekonomik etkenlerin temel teşkil ettiği görülmüştür. Türk Milleti'nin de iştirak ettiği I. Dünya Harbi'nin temel nedeni ekonomik idi. Avrupa'daki büyük devletlerin iktisadî nedenlerle siyasî bloklaşmalar tesis etmeleri ve birbirleriyle rekabete girmeleri bu savaşta önemli bir etken olmuştur.

Ülkeler arasındaki rekabette, iktisadî faktörler öncelikle etkilidir. O halde Mersin ve havalisinin yani İtilaf Devletleri'nin "Kilikya" tabiri ile tanımladığı bölgenin İtilaf Devletleri'nce işgal edilmesinin de nedeni öncelikle ekonomik olmalıdır. Kilikya daha I.Dünya Harbi esnasında İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında yaptıkları gizli paylaşım projelerinde pazarlık konusu olmuştu.¹ Bu paylaşım projelerinden Sykes – Picot Mutabakatı'na göre Kilikya Fransız nüfuz bölgesi içerisinde yer almıştır. 1917 yılının nisan ayında yapılan St. Jean Maurienne anlaşması ile İtalyanlara, Sykes – Picot Mutabakatı'nı tanımak kaydıyla, Antalya, İçel, Konya ve İzmir'i içine alan Güneybatı Anadolu vaat ediliyordu. Bu aynı zamanda Kilikya'nın Fransa'ya verilmesi hususunun İtalya tarafından da kabul edildiği anlamına geliyordu.

Batılıların "Kilikya"² dedikleri Çukurova ve çevresi sahip olduğu iktisadî potansiyel gereği biraz zor paylaşılmıştır. Mesela harp yıllarındaki gizli anlaşmalarda Çukurova Fransızlara vaat edilmiş olmasına rağmen Mersin, Tarsus ve Adana'yı önce İngilizler işgal etmişlerdir. İngilizlerin bu tavrı Fransa'nın protestosuna neden olmuş ve kısa bir süre sonra işgale Fransızlar da iştirak etmişlerdir.³ İngilizlerin Sykes - Picot Mutabakatı'na aykırı olarak yaptığı bu işgal iki ülke arasında diplomatik bir anlaşmazlığa neden olmuştur. Çünkü İngiltere sadece Çukurova'yı işgal ederek değil aynı zamanda Irak'ın kuzeyini (Musul) de işgal etmek suretiyle Sykes-Picot Mutabakatı'nı iki kere ihlal etmiş oluyordu. Bu durum yaklaşık dokuz ay böyle devam etti. Nihayetinde Fransa, İngiltere ile yeni bir anlaşma yaparak, İngiltere'ye Çukurova'daki hâkimiyetini tanıtmıştır.⁴ 15 Eylül 1919'da imzalanan sözleşme gereğince Musul'a karşılık olarak İngiltere işgal ettiği Fransız hâkimiyet sahasındaki yerleri boşaltmayı taahhüt etmiştir. Mersin ve havalisi üzerindeki ikinci hegemonya problemi İtalya ve Fransa arasında yaşanmıştır. Fransa, Silifke ve çevresinin tarihteki Kilikya Ermeni Devleti'nin sınırları içinde yer aldığını iddia etmiştir. Böylelikle tarihî Kilikya

¹ KURAT, Y.T.(1986);Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 103 vd.

² Cilicie = Kilikya

³ (KŞİ), Kurtuluş Savaşı'nda İçel Tarihini Yazma Komitesi, (1971);Kurtuluş Savaşında İçel ,Baha Matbaası, İstanbul, s. 40.

⁴ YAVUZ, B.(1994);Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde Türk-Fransız İlişkileri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.53.

sınırlarının Fransız hâkimiyet sahası içinde yer alması gerektiği düşünce- siyle Fransız işgal sahasının batı sınırının Lâmas Çayı yerine Silifke'nin batısına kadar genişletilmesini istemişlerdir. Yapılan ikili görüşmelerin ne- ticesinde Fransız – İtalyan işgal sahalarının sınırı Lâmas Çayı yerine Silif- ke'nin batısındaki "Boğsak Deresi" olarak kabul edilmiştir.⁵

Görüldüğü üzere Mersin ve havalisine İngilizler ve İtalyanlar hâkim olmak istemişlerdir. Ancak Fransa özellikle Sykes – Picot Mutabakatı'ndaki paylaşımı temel bir hareket noktası kabul ederek hem İngilizlere hem de İtalyanlara Çukurova, Silifke ve havalisindeki hâkimiyetini kabul ettirmiş- tir. Fransa'nın bu bölgedeki siyasî ve iktisadî menfaatleri nelerdir? İşgali sağlıklı değerlendirebilmek için bu hususlara açıklık getirmek gerekmektedir. Bu hususlara açıklık getirmek, Fransa'nın Osmanlı ülkesine olan ilgisi- nin sebeplerini ve özelde Çukurova'nın tercih edilmesinin nedenlerini tespit etmekle mümkündür.

FRANSA'NIN MERSİN VE HAVALİSİ ÜZERİNDEKİ EMELLERİ

Fransa, Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesi ile savaşı bırakınca Lübnan ve Suriye'de bir manda yönetimi kurmuştu. Fransa'nın Lübnan ve Su- riye'de büyük problemleri olmayacaktır. Zira son Osmanlı Mebuslar Mecli- si 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli kararlarını kabul etmiş ve kabul edilen bu kararlarda Suriye ve Lübnan milli sınırlar dışında bırakılmıştı. Ancak Fran- sa, Suriye ve Lübnan'a ilave olarak Kilikya'yı da kolonileştirmek istemek- tedir. Bu isteğin Kuzey Suriye'deki hâkimiyetini sağlamlaştırmak gibi bir maksada hizmet etmesi yanında Kilikya'nın sahip olduğu iktisadî potansi- yelin de önemli bir etkisi olduğunu görüyoruz. Her şeyden önce Kilik- ya'dan kast edilen coğrafyanın sınırlarının nasıl olduğuna bakmak gereki- yor.

Fransızların Kilikya'nın sınırlarını farklı şekillerde oluşturduklarını gö- rüyoruz. Zira bazılarına göre bu bölge, Adana ve Mersin vilayetlerini içine alır ve 40.000 km²'ye ulaşır. Bazılarına göre ise Tarsus Çayı ile Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin suladığı "Çukurova" tabiri ile anılan 5.000 km²'lik bir alanı ihtiva etmektedir.⁶ Farklı şekillerde çizilen bu Kilikya sınırlarının coğ- rafi kıstaslara göre tespit edildiğini görüyoruz. Ancak Mersin, Adana ve havalisi Fransa tarafından işgal edildikten sonra Kilikya'nın sınırlarının tarihî bir zemine oturtulmaya çalışıldığını da görüyoruz. Zira daha önce de bahsettiğimiz gibi Fransa, Silifke ve havalisini İtalya'dan talep ederken bu havalinin tarihteki Kilikya Ermeni Krallığı sınırları içinde yer aldığını iddia etmiş ve hâkimiyet alanlarının batı sınırlarını Lâmas Çayı'ndan alarak Silif-

⁵ Age., s.53.

⁶ AKYÜZ, Y. (1988);Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuyou, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 175.

ke'nin batısındaki Boğsak Deresi'ne kadar genişletip Silifke ve havalisini de hâkimiyet alanına katmıştır.⁷

Neticede Kilikya'nın en yaygın kullanılan sınırları içinde Silifke, Mersin, Tarsus, Adana ve havalisinin yer aldığını görüyoruz. Şu halde Silifke'den, Hatay'a, Maraş'a, Karataş'tan Kayseri'ye uzanan bu geniş alanın ehemmiyeti nedir?

Öncelikle Kilikya'da Mersin ve Taşucu gibi faal halde iki liman yer almaktadır. Bu iki liman büyük bir stratejik değere sahiptir. Zira her iki iskenin de gerisinde büyük bir hinterlant yer almaktadır. Öncelikle Mersin Limanı sahip olduğu demiryolu bağlantısı ile daha işlek ve daha geniş bir hinterlanda sahiptir. Kilikya'nın bu ulaşım imkânı yanında asıl ehemmiyet arz eden yönü iklimi ve ziraî potansiyelidir.

Fransızlar uzmanlara teferruatlı raporlar hazırlattırarak Kilikya'yı bütün yönleri ile inceletip bu havalinin imkânlarını ve Fransa'ya kazandıracakları iktisadî değerleri tespitte çalışmışlardır. Bunlardan biri Beyrut'taki Fransız Yüksek Komiserliği mensuplarından Ziraat Mühendisi Achard'a yaptırılmıştı. 1919'da bölgeyi dolaşan mühendis, raporunda şöyle diyordu: Marsilya'ya çok uzak olmayan Kilikya, Fransa'nın bütün pamuk ihtiyacını karşılayabilir. Bu nedenle Kilikya ve Kuzey Suriye'yi elimizde tutmakta ve pamuk üretimini geliştirmekte çıkarlarımız vardır."⁸ Görüldüğü üzere doküman sanayisindeki en mühim hammadde olan pamuğun Çukurova'da üretilmesi Fransa için çok mühimdir. Fransa'nın yıllık pamuk tüketimi 1919 yılı itibarıyla iki milyon balya civarındadır. Bu pamuk tüketiminin bilincinde olan, Kilikya'yı tanıyan, "Kilikya ve Osmanlı Problemi" isimli bir de eser yazan Fransız yazar Pierre Redan Kilikya'nın pamuk potansiyeli hakkında şöyle demektedir; "Kilikya, bu tüketimin yarısı olan 1 milyon balya pamuğu sağlarsa, gelişmemiz ve döviz kuru üzerinde olumsuz etkisi bulunan dış ticareti bağımlılıktan kurtarmamız kolaylaşır."⁹

Kilikya'nın ziraî potansiyeli sadece pamuk ürünü ile sınırlı olmayıp tahıl giller (buğday, arpa vs.) yönünden de değerlendirilmektedir. Zira Çukurova şimdi olduğu gibi o dönemde de bir tahıl ambarı idi. Diğer yandan pirinç, tütün, orman ve orman ürünleri ve maden zenginlikleri ile de Kilikya Fransızların ilgisini çekmektedir. Pierre Redan kolonileştirildiği takdirde Kilikya'dan Fransa'nın alacağı vergilerin yüz milyonlarla ifade edileceğini tahmin etmektedir.¹⁰ Kilikya bu yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ve ulaşım imkânlarıyla tek başına birçok Fransız kolonisi ülkeye bedel bir potansiyele sahiptir.

⁷ Age., s. 25.

⁸ Age., s. 176.

⁹ Age., s. 177.

¹⁰ Age., s. 177.

Meşhur Türk dostu Fransız yazar Pierre Loti, Kilikya için şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Aslında bu ülke, kapısız yüksek duvarlarla çevrilmeye, dış temaslardan korunmaya layıktır, ta ki aşırı hareketli ve dengesiz dünyamızda, sükûnet ve hayal için bari bir köşe kalsın. Burası lekesiz bir dürüstlüğün gerçek yurdu, yakın doğunun Levantenlerinin menfaatperestliği ve üçkâğıtçılığını asla kendine bulaştırmayan bir çeşit cennettir; bu ülkede işler yazıya dökülmeden yapılır, verilen tek söz yeter. Orada örfler patriarkal ve saf kalmıştır; en fakir insanlarca bile yaygın bir fazilet şeklinde şövalyece bir misafirperverlik gösterilir...”¹¹ Kilikya’nın Türklüğünü savunan Pierre Loti Kilikya’yı sömürgeleştirmek isteyen batılı diplomatların bu planları ile ilgili olarak da “Kilikya, Türk vatanının en ayrılmaz parçası, hatta kalbidir; Avrupa diplomatlarının onu bir an bile esir etme gibi haksız bir projeyi neden ve nasıl kurduklarına insan şaşar.”¹²

Pierre Loti ne kadar şaşarsa şaşsın Avrupalı diplomatlar Kilikya’yı Türk vatanından ayırıp sömürge haline getirmeye kesin kararlıdır. Özellikle de Loti’nin ülkesi ve Loti’nin vatandaşı olduğu Fransa, Kilikya kolonisini kurmak için gerekli siyasî ve askerî alt yapıyı da hazırlamıştır. Fransa’nın Kilikya’dan beklentilerini, bir başka ifade ile Kilikya’nın Fransa için taşıdığı siyasî ve iktisadî değeri en güzel bir şekilde ifade eden kişi Adana’da bir süre İşgal Kuvvetleri Komutanlığı da yapan Albay Brémond olmuştur. Adana’da İşgal Kuvvetleri Komutanlığı’nı yaptığı süredeki hatıralarını yazdığı kitabında Brémond Kilikya için şu anlamlı benzetmeyi yapmıştır: “Alplere sahip bir Mısır”.¹³

Bize göre Brémond’un bu tanımlaması Fransa’nın bütün emellerini ve politikalarının nedenlerini çok kısa ve özlü bir şekilde ifade etmektedir. Bu tanımlama itiraf edilmeli ki Çukurova ve çevresi için yapılmış en güzel benzetmedir.

MERSİN VE HAVALİSİNDE İŞGAL İHTİMALİNE KARŞI ALINAN TEDBİRLER

Mondros Mütarekesi’nin imzalanıp ordulara tebliği ile birlikte mütareke hükümlerini gören Mustafa Kemal Paşa bu mütarekenin İtilaf Devletleri’nce planlanan işgallerin açık bir habercisi olduğunu anlamıştı. Kısa bir süre sonra İskenderun’un veya da Mersin ve havalisinin işgal edileceğini düşünmek için kehanete gerek yoktu. Zira mütareke hükümleri ve özellikle İngilizlerin, Osmanlı ordularının tasfiyesi için önerdikleri ve Harbiye Nezareti’nden Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ferik Cevat imzası ile Hariciye Nezareti’ne gönderilen 19-11-1918 tarihli tezkere içeriğinde bahsedilen tas-

¹¹ Age., s. 177.

¹² Age., s. 177 vd.

¹³ BREMOND, E;(1921), La Cilicie en 1919 – 1920, Revue des Etudes Arméniennes, Paris, s. 76.

fiye planı¹⁴ ve bu planın uygulanışına yönelik olarak 02-12-1918 tarihinde II.Ordu Erkan-ı Harbiye Riyaseti'nin yayınladığı "karargah emri"¹⁵ her şeyi açıkça göstermekteydi. Nitekim İngilizler Mütareke'nin yürürlüğe girmesinin üzerinden 36 saat geçmeden 1 Kasım 1918'de Musul'un ve az sonra da İskenderun'un teslimini resmen istediler.¹⁶ Mütarekenin 7. maddesine istinaden Musul'u teslim almakta direnen İngilizler, 3 Kasım'da ileri harekâta geçerek 8 Kasım 1918'de Musul'a girmişlerdir. Musul'un işgalinden bir gün sonra 9 Kasım 1918'de de İskenderun işgal edilmişti.¹⁷

Bu gelişmeleri önceden sezen ve Harbiye Nezareti ile hükümeti uyaran Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa işgallere razı olmayacağını beyan ettiği için hemen görevine son verilmiştir. Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı ve 7. Ordu Komutanlığı'nın lağvı ile görevi sonlandırılarak İstanbul'a çağrılan Mustafa Kemal Paşa Adana'daki bu kısa görev süresince Adana, Mersin ve havalisi için bazı tedbirler aldırılmış ve tavsiyelerde bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'dan komutayı devralan II. Ordu Komutanı Nihat Paşa'da görev yaptığı süre içerisinde Mersin, Adana ve havalisinde işgal ihtimallerine karşı tedbirler almaya devam etmiştir. Dolayısı ile Mersin ve havalisinde muhtemel bir işgale karşı yapılan hazırlık çalışmalarını ve alınan tedbirleri M. Kemal Paşa'nın ve Nihat Paşa'nın çalışmaları olmak üzere iki ayrı başlık altında ele almayı uygun bulduk.

a-Mustafa Kemal Paşa'nın Aldırdığı Tedbirler:

Mondros Mütarekesi'nin imzalanıp ordulara tebliği ile birlikte Mustafa Kemal Paşa Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı görevini devralmak için 31 Ekim 1918 Perşembe günü Raco'dan Adana'ya geldi ve emir komutayı devraldı.¹⁸ Mustafa Kemal Paşa Adana'da göreve başlar başlamaz halk ile de temasa geçmiş, halkı gerekli şekilde uyarmış ve Adana'nın eşrafı ile devamlı surette konuşup onlara işgal ihtimaline karşı alınması gereken tedbirleri ayrıntılı olarak anlatmıştır. Sancaklardan civar şehirlerden gelip Mustafa Kemal Paşa ile görüşenler onun fikirlerini, düşüncelerini kendi şehirlerinde halka ve ileri gelenlere aktarmışlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın eşraf-la yaptığı toplantılarda Mersin'i o esnada Adana Lisesi Müdürü olan Niyazi Bey (Ramazanoğlu) temsil etmiştir.¹⁹

Mustafa Kemal Paşa Adana'da göreve başladıktan sonra işgal ihtimallerine karşı güney bölgesinde ve genelde alınmasının gerekli olduğuna inandığı tedbirlerle ilgili olarak, Harbiye Nezareti'ne, ordu komutanlıklarına

¹⁴ HTVD, S:21, Ves:780

¹⁵ ATASE Arş. Kls:240,D:8,Fh:11

¹⁶ SARIHAN, Z.(1993);Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C-I,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.5

¹⁷ Age., s.18

¹⁸ Harp Tarihi Vesikalari Dergisi (HTVD), Sayı: 27, Ves: 690-691-696-697; SARIHAN, age., s.3.

¹⁹ KSİ, s. 29.

birer yazı göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın önerdiği tedbirler şöyledir:²⁰ Orduların muharip kuvvetlerinin terhisine rağmen iç güvenliğin tesisindeki rolü gereği jandarma birlikleri takviye edilmeli, genç subaylar ve astsubaylarla genç neferler jandarmaya kaydırılmalıdır. Özellikle güneydeki orduların silah, cephane, mühimmat ve erzakları Anadolu'ya Afyon havalisine nakledilmeli, bu arada jandarmanın ihtiyaçları da dikkate alınmalıdır. Terhis edilecek olan yedek subaylardan istekli olanlar güneyde emniyet komiseri, komiser yardımcısı ve bucak müdürlüklerine atanmalıdır. Terhis edilecek neferlerin terhis işleminde genç neferlerin işlemleri geciktirilmelidir. Güney bölgesi halkına bilhassa dağ köylerine bol silah ve cephane dağıtılmalı, dağlar arasındaki müsait yerlerde ve emin ellerde silah ve cephane saklanmalıdır. Bezgin ve bitkin durumdaki halk da uyarılmalıdır.

Ordu komutanlarını, Harbiye Nezareti'ni ve hükümeti bu şekilde uyardıktan sonra Katma'da bulunan Ali Fuat Paşa'yı Adana'ya çağırmıştır. Ali Fuat Paşa 4 Kasım 1918'de Adana'ya gelmiş ve M. Kemal Paşa ile hâlihazırda durum ve gelecek hakkında görüş alış verişini yapmıştır.²¹ Bu görüşme, iki komutanın Millî Mücadele boyunca ve Cumhuriyet Devri'nde devam eden işbirliği, fikir ve hedef birliğinin temeli olmuştur. Bu görüşmede iki komutan işgal ihtimallerine karşı Çukurova'da bir "direniş merkezi" kurmayı kararlaştırmışlardır. Ancak iki komutan bu direniş merkezi düşüncesini hayata geçirememişlerdir. Zira Mustafa Kemal Paşa 7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nın ve 7. Ordu'nun feshedilmesi ile Adana'dan ayrılmak zorunda kalmıştır.²²

M. Kemal Paşa 4-5 Kasım 1918'de Ali Fuat Paşa ile görüştüğünden sonra 5 Kasım 1918 Salı günü akşamı Mersin'e gelmiştir.²³ Mersin'deki 23. Tümen Komutanı Miralay Bahaeddin Bey'in misafiri olmuştur. M. Kemal Paşa'nın teşrifleri vesilesi ile kendisini ziyarete gelen Mersinlilere durumun kötüye gitmekte olduğunu anlatmış ve gece geç bir vakte kadar sohbet edip alınabilecek tedbirler hakkında bilgi vermiştir. "Bu arada mutasarrıfı ve Jandarma Bölük Komutanı Yüzbaşı Talat Bey'i çağırılmış, karakollar, miktarları ve silahları hakkında bilgi aldıktan sonra Silifke sınırları ve Toros eteklerinde karakolların arttırılmasını, depodaki yeni silahların bol cephane ile dağ köylerine dağıtılmasını tavsiye etmişti. Paşa'nın bu isteği üzerine Yüzbaşı Talat Bey Seyyar Jandarma Müfrezesi Komutanı Aslanköylü Hüsnü (Yıldırım) vasıtası ile dağ köylerine silah ve cephane dağıtmıştır."²⁴

²⁰ Age., s. 29.

²¹ SARIHAN, age., s. 10.

²² Age., s. 15.

²³ GENÇ, Ş. (1965b): "İstiklal Savaşında Mersin'i Kurtarma Çabası", Kuva-yı Milliye Dergisi, Sayı: 55, Mersin, s. 15; KSI, s.30; SARIHAN, age., s. 10.

²⁴ GENÇ, Ş. (1965a) : "İki Karşılaşma Bir Gerçek", Kuva-yı Milliye Dergisi, Sayı:54, Mersin, s. 13; KSI, s. 30; SARIHAN, age, s.12.

M. Kemal Paşa'nın Adana, Mersin ve havalisi için önerdiği bu tedbirlerin alınması ve gerekli hazırlıkların yapılması işi daha sonra II. Ordu Komutanı Nihat Paşa tarafından yerine getirilmeye çalışacaktır. Ancak daha Mütareke'nin üzerinden kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen geleceği böylesine net bir şekilde görmesi ve tedbirler aldırıp tavsiyelerde bulunması, işgal günlerinde, M. Kemal Paşa'nın haklılığını ve ileri görüşlülüğünü ortaya koymuştur. Özellikle Mersin ve çevresi için aldırıldığı ve tavsiye ettiği tedbirler sayesinde Mersin işgal edilmiş olmasına rağmen işgal batı ve kuzey istikametinde ilerleyememiş ve bu havali köylülerinin ciddi direnişi ile karşılaşmıştır. Diğer yandan Toroslar'daki köylere nakledilen silah ve cephaneler Mersin ve havalisinde teşekkül eden Kuva-yı Milliye müfrezelerine yarar sağlamıştır.

M. Kemal Paşa kısa süren bu komuta görevi süresince gerekli gördüğü ve inandığı tedbirleri aldırıp tavsiyelerde bulunmuş ve görevi Nihat Paşa'ya devredip giderken kendisini uğurlamaya (yolcu etmeye) gelen Adanalılara : "Adanalılar, silahlarınıza sahip ve hâkim olunuz! Bizim için savaş bitmemiştir. Asıl savaş bundan sonra başlayacaktır"²⁵ demiştir. Böylelikle Millî Mücadele'nin de ilk işaretini vermiştir. Gerçekten M. Kemal Paşa'daki Millî Mücadele fikrinin belirip şekillenmesinde Adana ve Mersin'deki temaslarının önemli bir rolü olmuştur. Zira M. Kemal Paşa 15 Mart 1923'teki Adana ziyaretinde "bende bu vekayinin ilk hiss-i teşebbüsü bu memlekette, bu güzel Adana'da vücut bulmuştur." demiştir.²⁶

b. Nihat Paşa'nın Aldığı Tedbirler:

Yıldırım Orduları Grubu lağvedildiği için Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a çağırılmıştır. Lağvedilen Yıldırım Orduları Grubu'ndan kalan birliklerle II. Ordu teşkil edilmiş ve II. Ordu'nun Komutası Nihat Paşa'ya verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa 10 Kasım 1918'de emir komutayı Nihat Paşa'ya devrederek Adana'dan ayrılmıştır.²⁷ Böylelikle Çukurova'da orduların terhis işlemlerini yapmak ve gerekli tedbirleri almak işi Nihat Paşa'ya kalmıştır. Nihat Paşa'ya ordunun tahliye ve terhisi işlemlerinde Harbiye Nezareti'nce İngilizlerle direkt olarak temasa geçip görüşme yetkisi vermiştir.²⁸

II. Ordu Komutanı Nihat Paşa, 24 Kasım 1918'de Çukurova'nın boşaltılması meselesinde 20 Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa aracılığı ile İngilizlerin Halep'teki ordu kumandanına 9 maddelik bir teklif göndermiştir. Nihat Paşa bu teklif ile zaman kazanıp ordunun selametle çekilmesini, silah ve

²⁵ KŞİ, s. 31.

²⁶ AYHAN, Y.(1963): Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu, İpek Matbaası, Adana, s.65.

²⁷ SARIHAN, age., s. 20.

²⁸ KŞİ, s. 34.

cephanelerin emniyetle Toroslar'ın kuzeyine aktarılmasını temin etmeyi planlamıştır. Bunda da büyük ölçüde başarılı olmuştur.²⁹

Nihat Paşa bu tahliye işlemiyle uğraşırken diğer taraftan bazı tedbirler alıp hükümete de uyarılarda bulunmuştur.

İngiltere'nin, Adana Vilayeti'nin Osmanlı Orduları'nca tahliyesinde ısrar etmelerinin Adana Vilayeti'ni ehemmiyetli bir konuma getirdiğini belirtmiş ve şu istek ve tavsiyelerde bulunmuştur :³⁰

a. Vali Nazım Bey kişilik itibariyle afif, halim ve sükûnet sahibidir. Geceğinde hükümeti temsil edebilecek bir kapasitede olmadığı dolayısıyla faal bir vali ile becayişi gereklidir.

b. Mersin ve Cebel-i Bereket (Osmaniye) mutasarrıflarının yetersiz oldukları kanaatine binaen becayiş veya tebdilleri.

c. Silifke Mutasarrıfı'nın aslen Şamlı olması ve Arap Hükümeti'nin Halep Valiliği'ne getirilen Şükrü El Eyyubi'nin kardeşi veya da yeğeni olabileceği dolayısı ile kat'iyen tebdili.

d. Adana'ya pek müsait bir polis müdürü lazımdır.

e. Adana – Mersin ve diğer Ermenilerle meskun yerlerdeki polis müdürü, komiser ve ser komiserlerin "tehcir dönemi"nde çalışanların güvenlikleri açısından görev yerlerinin değiştirilmesi.

f. Aynı durum jandarma zabitanı için de geçerlidir.

Nihat Paşa'nın bu teklifi müspet karşılanmış ve Adana'daki jandarma taburu alaya sancaklardaki bölükler tabura, kazalardaki takımlar bölüklere dönüştürülmüştür. Ayrıca Baş Komiser Mehmet Ali, Jandarma Komutanı Yüzbaşı Talat Bey ve bazı memurlar Mersin'den ayrılmıştır. Yedek subaylar jandarma ve emniyet teşkilatına alınmışlardır. Diğer yandan Mersin Taburu'na Binbaşı Zühtü, Yüzbaşı Haydar, Üsteğmen Galip, Nazmi, Şevket, Avni ve kâtipliğe de Ali Rıza Bey'ler atanmışlardır.³¹

Nihat Paşa jandarma'yı güçlendirmek için vilayet emrine 1200 piyade eri verdi. Daha çekilme işlemi başlamadan jandarmanın takviyesi düşüncesiyle 12. Kolordu ve 24. Tümen'in süvari erleri "asayişi korumak" için Adana Vilayeti emrine verilmişti. Böylelikle jandarma birlikleri mümkün mertebe takviye edilmiştir.³² Bir yandan da Toroslar'daki Gülek, Karaisalı ve köylerine silah ve cephane dağıttırılmıştır.³³ Ayrıca Polis kadrosuna da hukuk tahsili görmüş 15 kişi verilmiştir.³⁴

²⁹ Age., s. 34.

³⁰ HTVD, Sayı: 32, Ves : 792; KSI, s.36; T.İ.H., s. 86.

³¹ KSI, s. 35.

³² BELEN, F.(1973);Türk Kurtuluş Savaşı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, s. 31; (TİH) Türk İstiklal Harbi, (1992),Genelkurmay Yayını, Ankara s. 86.

³³ KSI, s. 36.

³⁴ TİH, s. 87.

Bütün bu hazırlıkların yapılması ve diğer taraftan ordunun tahliyesi işlemlerinin tamamlanması³⁵ neticesinde II. Ordu Komutanı Nihat Paşa, Pozantı güzergâhından Konya'ya gitmek üzere Adana'dan ayrılmıştır. Son olarak 15 Aralık 1918'de 12. Kolordu Komutanı Albay Fahreddin Bey'de karargâhı ile birlikte halkın gözyaşları arasında Adana'dan ayrılmıştır.³⁶ 23 Aralık 1918'de karargâhı ile birlikte Pozantı'ya gelen Nihat Paşa karargâhı ile birlikte Pozantı'ya gelişini Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne bir yazı ile bildirmiş ve bu yazısında "Adana – Mersin arasındaki bazı mevkilere Fransız askeri konmasından cüret alan Fransız üniformasını taşıyan birçok komiteci Ermeni'nin Türklere sarkıntılık ettikleri ve sataştıklarının anlaşıldığı"³⁷ bildirmiştir. Bu durum işgalin ilk günlerinde Mersin ve havalisi halkının işgalcilerin insafına bırakıldığı ve kendi başlarının çarelerine bakmaktan başka çıkar yolları olmadığı gerçeğini de ortaya koymaktadır.

MERSİN'İN İNGİLİZ VE FRANSIZ ASKERLERİNCE İŞGALİ

Mersin'in işgali hususunda kaynaklarda bir çelişki yer almaktadır. Mersin'i önce İngilizler mi yoksa Fransızlar mı işgal etmişlerdir? İşgal tarihinde de çelişkiler yer almaktadır. Mesela birçok kaynağın 17 Aralık 1919 olarak belirttiği işgal tarihini E. Behnan Şapolyo "Kuva-i Milliye Tarihi" isimli eserinde 21 Aralık 1918 olarak zikretmiştir.³⁸ Diğer yandan Fikri Mutlu Mersin'de yayınlanan Kuva-i Milliye Dergisi'ndeki bir yazısında Mersin'in 27 Kasım 1918'de İngilizler tarafından fiilen işgal edildiğini yazmaktadır.³⁹ Fikri Mutlu "Kurtuluş Savaşında İçel" isimli eserde ilgili kısmı kaleme almış burada 17 Aralık 1918'de Fransızların Mersin'i işgal ettiğini yazmıştır.

Anlaşıldığı kadarıyla Mersin'i birbirine yakın zamanda ve hatta bizce aynı gün içinde İngilizler ve Fransızlar müştereken işgal etmişlerdir. Öncelikle Mersin'de karaya İngiliz askerleri çıkmış ve bunları Fransızlar takip etmişlerdir. Zira 25 Kasım 1918'de bir İngiliz gemisi Mersin Limanı'na gelecek limandaki torpilleri toplayıp geri dönmüş ve limanı muhtemel bir çıkarmaya hazır hale getirmiştir.⁴⁰ 16 Aralık 1918'de Mersin açıklarına İtilaf Devletleri'ne ait çıkarma gemileri gelip demirlemişlerdir. 17 Aralık 1918'de sabah saat 9.00'da İngiliz bayrağı taşıyan bir tekne Merkez İskeleyi'nin yolcu indirme merdivenine yanaşmış ve iskeleye çıkan bir İngiliz subayı İskeley Komiser Muavini'ne bir mektup bırakıp geri dönmüştür. Mutasarrıf Galip Bey'e hitaben yazıldığı ifade edilen bu mektupta ateşkesin 7. maddesi uyarınca asayişi sağlamak amacı ile Kilikya'nın işgaline Mersin'den başlanaca-

³⁵ JAESCHKE, G.(1991);Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 32.

³⁶ KSI, s.36.

³⁷ TİH, s. 88.

³⁸ ŞAPOLYO, E. B.(1957); Kuva-yı Milliye Tarihi, Ayyıldız Matbaası, Ankara, s. 144.

³⁹ MUTLU, F.(1968), "Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım " Kuva-yı Milliye Dergisi. Sayı: 92, Mersin, s. 9.

⁴⁰ MUTLU, agm., s.9.

ğı, çıkarmanın istasyon yakınındaki iskeleden yapılacağı, Osmanlı idaresine ve memurlarına karışılmayacağı, işgalin geçici olduğu, halkın heyecana kapılmaması, herhangi bir karşı koyma sorumluluğunun idare amirliğine ait olacağı bildiriliyor. Ayrıca iskele civarı meydanlığı, İngiliz fabrikaları, istasyon binası ve Amerikan Koleji'nin işgal edileceği ve gerekli tedbirlerin alınması isteniyordu.⁴¹

Bu mektubu alan Mutasarrıf Galip Bey telgrafhaneye giderek makine başında Adana Valisi ile görüşmüş ve gerekli talimatları alarak söz konusu isteklere de riayet etmek suretiyle şehirdeki emniyet güçlerini işgal edecek bölgeye kaydırmıştır.

İngilizler aynı gün saat 10.00 ve 11.00 arasında çıkarma gemilerini limana alarak çıkarma harekâtını başlatmışlardır. "Almanların savaştan önce yaptıkları istasyon civarındaki hava-i hatlı demir iskeleden Hintli Müslüman birliklerinden Yüzbaşı Mehmet Selahattin Han komutasındaki bölük çıkmaya başlamış, bunu diğer bölükler izlemiştir."⁴² İngilizler Mersin'in işgali için Karargâhı Halep'te bulunan Suriye Ordusu Komutanı Mc Andrew'in emrinde bulunan Müslüman ve Mecusî askerleri göndermişlerdi. İstasyonu Arthur isimli üsteğmen komutasında küçük bir birlikle kontrol eden İngilizler Amerikan Koleji'nde karargâh kurmuşlardır. İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı bir mesaj yayınlayarak Mutasarrıfa gönderilen mektuptaki not tekrar edilmiş ve ayrıca halkın heyecana kapılmaması istenmiştir.

Mersin'in Fransızlar tarafından işgal edilmesini bekleyen Ermeniler karaya çıkan İngiliz üniformalı Hintli Müslüman askerleri görünce hayal kırıklığına uğramışlardır.⁴³ Ancak bu hayal kırıklığı kısa sürmüştür. Zira aynı gün Fransızlar da işgale iştirak etmişlerdir.

İngilizlerin Mersin'de karaya asker çıkardıkları 17 Aralık 1918 günü, Fransızlarda Mersin'in işgaline iştirak etmiş ve çoğu Ermeni olmak üzere 1.500 Fransız askerini Mersin'e çıkarmışlardır.⁴⁴ Fransız işgal kuvvetlerinin Mersin'in işgaline katılan ilk birliğin sayısı kaynakların genelinde 1.500 olarak ifade edilmişken Tevfik Bıyıklıoğlu Türk İstiklal Harbi – I isimli eserinde 150 kişi⁴⁵ ve II. Ordu Komutanı Nihat Paşa'nın Pozantı'dan Harbiye Nezareti'ne gönderdiği şifrede⁴⁶ 500 kişi olarak ifade edilmiştir. Mersin'e ilk çıkan birliğin sayısının 1500 civarında olması muhtemeldir. Zira farklı rakamlar yazım hatasından kaynaklanabileceği gibi, işgale iştirak eden Fran-

⁴¹ KŞİ, s. 39-40.

⁴² SARIHAN, age., s. 65; KŞİ, s. 40

⁴³ KŞİ, s. 40.

⁴⁴ BIYIKOĞLU, T. (1962); Türk İstiklal Harbi-I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, s. 70; ENER, K. (1963), Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı, Berksoy Matbaası, İstanbul, s.15; MUTLU, agm., s.9; SARAL, A. H. - SARAL, T. (1970); Vatan Nasıl Kurtarıldı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Ankara 1970, s. 99.

⁴⁵ BIYIKOĞLU, age, s. 70.

⁴⁶ HTDV, Sayı: 33, Eylül 1960, Ves: 830.

sız birliğinin Ermeni gönüllüler ve Fransızlardan teşekkül etmesi dolayısı ile işgalci birlikteki Fransızların sayısının dikkate alınmasından kaynaklanabilir. Ayrıca bu sayı işgali takip eden günlerde artmaya devam edecek ve yeni birliklerle işgal mıntıkası takviye edilecektir.⁴⁷

Fransızların Mersin'in işgaline iştirak edecekleri ve hem de bu iş için Ermeni gönüllüleri getireceği haberi halkı endişelendirirken Mersin'deki etnik unsurlarda özellikle Ermenilerde büyük sevince yol açmıştır. Mersin'in Türk ahalişi endişelerini İngiliz işgal kuvvetlerinin yetkililerine ilemişler ve neticede "Fransız askerlerinin çıkışı sırasında meydana gelmesi muhtemel olayları önlemek için Jandarma Taburu'nun İngiliz birlikleri ile işbirliği yapması kararlaştırılmıştı."⁴⁸

Diğer yandan İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığı Mutasarrıflığa başvurarak Fransız birlikleri için uygun bir yer gösterilmesini talep etmişler ve neticede şehrin ortasında deniz kenarında bulunan Taş Han'ın Fransız kargâhı olması kararlaştırılmıştı.

Yarbay Romieu komutasındaki 1.500 kişilik Fransız birliğinde sadece 150 kişi Fransız idi. Diğer askerler ise Ermeni Lejyonlardan müteşekkil idi. Bunlar Suriye, Lübnan ve Mısır'dan toplanan "Lejyon de Ermenian" ismi verilen gönüllü Ermenilerdi. Fransız üniformasını giymek suretiyle Mersin ve havalisinin işgaline iştirak eden bu Ermeni gönüllüleri Fransa tarafından Mısır'da kurulan Doğu Lejyon Alayı'na tabii idiler.⁴⁹ Bu kuvvetlerin içinde bir miktar Cezayirli ve Tunuslu müstemleke askeri de mevcut idi.

"Ermeni gönüllüleri, iskeleye ayak basar basmaz naralar atmaya mukaddesata küfürler savurmaya başlamışlardır. Gümrük Meydanı'na geldiklerinde binadaki (eski gümrük binası) ay yıldızları (binanın muhtelif yerlerinde taş kabartma ve dökme mevcut olan) görünce bir an durakladıktan sonra çıkardıkları küçük baltalarla bunlara saldırmışlar ve bir kısmını parçalamışlardır."⁵⁰ Fransız işgal kuvvetleri bünyesinde Lejyon de Ermenian'a bağlı Ermenilerin işgal bölgelerine gelmesi ile birlikte gerek tehcire tabi tutulan bölgenin eski yerli Ermenileri gerekse bu kapsam dışında olan ve Çukurova bölgesi dışında yaşayan Ermeniler işgal edilen bölgeye göç etmek suretiyle köy ve kasabalara yayılmaya başlamışlardır.⁵¹

Yarbay Romieu Mersin'deki işgali ve işgalci kuvvetlerin yerleştirilmesi işini tamamladıktan sonra Tarsus, Adana ve Pozantı'nın işgaline iştirak etmek üzere Mersin'den ayrılmıştır. "Mersin'de alıkonulan Ermeni gönüllüleri (Gamavorlar) Taş Han, Araplar Köyü, Hristiyan Köyü (halen Osmaniye Mahallesi) çevresi ile Mesudiye Mahallesi kuzeyinde bulunan zeytinlik-

⁴⁷ SARIHAN, age. s.67

⁴⁸ KŞİ, s. 42.

⁴⁹ İLTER, E.(1974), "İçel'de Ermeni Faaliyetleri, Güven Matbaası, Ankara, s.72 ; "Legion d' Orient"

⁵⁰ KŞİ, s. 43; İLTER, age., s. 72.

⁵¹ ENER, age., s. 15.

teki çadırlara, Fransız asıllı askerlerle Tunus ve Cezayirli de kışlaya ve Müftü Mahallesi'ndeki (halen Hamidiye Mahallesi) Medreseye yerleştirilmişlerdi. Askerî komutanlık karargâh ve ikametgâhı önce İngiliz uyruklu Rikards'ın evi daha sonra İdadi Okulu (Yanık Mektep) olmuştur.⁵²

17 Aralık 1918'de Mersin'in bu işgaline ilaveten Mersin'i işgal eden kuvvetlerden ayrılan bir kıta Fransız askerleri 19 Aralık 1918'te Tarsus'u ve 20 Aralık 1918'te Adana'yı işgal etmiştir. Böylelikle Mersin ve havalisi, Mısır İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Allenby'nin emri ile işgal edilmiştir. XXI. İngiliz Kolordusu'na bağlı olan Suriye Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı General Hamlin, 19 Aralık 1918'te Mersin'e gelmiş, Mersin'den Adana'ya oradan da Toros Tünelleri'nin işgalini düzenlemek üzere Pozantı'ya gitmiştir.⁵³

Fransız Temsilciler Meclisi'nde milletvekillerinden Chappedelaine Mersin ve havalisinin işgalini şöyle anlatmıştır:

"1918 sonlarında; Türkiye ile mütareke imzalanmıştır. Fransızların gelip Kilikya'yı işgal edecekleri öğreniliyor. Her şeye rağmen Hıristiyan halk gibi Müslüman halk da safça bir merakla sahile, Mersin İskeleyi'ne yığılıyor. Kilikya halkı Fransa'nın büyük askerlerini doğuda yenilmez sanılan Alman İmparatorluğu'nu yere seren Marn ve Verdun galiplerini görmek istiyor. Halk kitle halinde Mersin sahiline birikiyor.

İşte uzaktan dumanı tüten gemiler görüldü: Yaklaşıyorlar; sandıklar denize indiriliyor. Halk karaya çıkan Verdün galiplerini görecek. Hayret! Askerlerimizin şanlı üniformaları altında ne görseler beğenirsiniz? Ezeli düşman Ermenilerin tüysüz yüzünü!"⁵⁴

Fransız milletvekillerinden Chappedelaine'nin bu anlatımı Fransızların Kilikya'da uyguladıkları Ermeni politikasının bir nevi eleştirisidir. Fransızların işgal kuvvetleri bünyesinde Ermenilere böyle fazla bir ölçüde yer vermelerinin amacı, "Ermenileri Kilikya'nın kurtuluşuna iştirak ettirmek ve böylece onların millî emellerinin gerçekleşmesi için yeni deliller ve destekler sağlamaktır."⁵⁵

Fransız ve İngiliz işgali bu suretle gelişirken ve daha işgalin ilk gününde Fransız işgal kuvvetlerinin himayesindeki Ermeni gönüllülerinin taşkınlıkları zuhur ederken II. Ordu Komutanı Mirliva Nihat Paşa Pozantı'dan Harbiye'ye gönderdiği şifre ile bu işgali haber vermiştir.⁵⁶ Mersin ve havalisinin dolayısıyla Kilikya'nın haksız bir muamele ile ve mesnetsizce işgali karşısında Osmanlı Hükümeti acze düşmüştür. Harbiye Nezareti Adana Vilayeti'nin işgalini mütarekeye aykırı görüyor ve hükümetten bu tecavüz-

⁵² KŞİ, s. 43-44; Bugün Rikards'ın evi ve İdadi Mektebi mevcut değildir.

⁵³ BİYİKOĞLU, age., s. 70; TİH, s. 92.

⁵⁴ AKYÜZ, age., s. 178.

⁵⁵ Age., s. 181.

⁵⁶ HTVD, Sayı: 33, Eylül 1960, Ves: 830.

zün önüne geçilmesini istiyordu. Osmanlı Hariciyesi dolayısıyla hükümet bu konuda yaptığı teşebbüsün sonucunu Harbiye Nezaretine bildirirken bu işgali önlemekteki aczini de ifade ediyordu. Bu yazıda “Adana Vilayeti, Allenby tarafından kontrol altına alınmıştır. Tecavüzün siyaseten önüne geçmek mümkün değildir. İtilaf makamları ‘mütareke barış demek değildir, harp fiili muhasamat olmaksızın devam etmektedir’ diyorlar. Başvurularımızı tetkik ve müzakere dahi etmiyorlar. Bu suretle İtilaf Devletleri tedrici istilaya güya harben işgal mahiyeti vererek hareket ediyorlar. Siyaset yoluyla yapılacak bir şey kalmamıştır. Nezaretlerden gelecek bu yoldaki iş’arların bundan sonra bilgi kabilinden telakkiye mecburum” deniyordu.⁵⁷ 17 Aralık 1918’de Mersin’de başlayan Fransız işgali kısa bir süre içinde doğuda Urfa’ya kadar ilerlemiş kuzeyde Pozanti’nun ilerisindeki Akköprü’ye batıda da Mersin’in batısındaki Alata Çayı’na kadar genişlemiştir.

Mersin’de Mc Andrew komutasındaki İngiliz İşgal Kuvvetleri’nin görevleri şehir içi asayişini sağlamaktı. Fransızlar ise işgal bölgesinin sivil yönetimini yapıyorlardı. Jandarma kuvvetleri ellerinde olduğundan köylerin de asayişini sağlayacaklardı.

FRANSIZLARIN MERSİN’DE HÂKİMİYETLERİNİ GÜÇLENDİRMELERİ

Fransızların Mersin’de idarî ve askerî hâkimiyeti tesis etmelerini anlatmadan önce işgal bölgelerinde nasıl bir idarî taksimat yaptıklarına bakalım. Fransızlar işgal ettikleri Osmanlı topraklarını şu iki mıntıkaya taksim etmişlerdir:

a- Suriye ve Lübnan (İskenderun dahil) Garp Mıntıkası

b- Urfa – Mersin Sancağı Alata Çayı doğusuna kadar Doğu Anadolu Şimal Mıntıkası

Her iki mıntıkada Başkomiser sıfatı ile George Picot’un yönetiminde idi. Vilayet merkezinde vali yetkili bir “administratör”, sancak ve kazalarda mutasarrıf ve kaymakam yetkili, “su guvernör” ismi verilen idarî yetkililer görevlendirilmiştir. Bunlar aynı zamanda buldukları yerin askerî komutanları idiler.

Fransa Hükümeti 25 Aralık 1918’de Albay Brémond’u “Ermenistan Baş Yöneticisi” unvanıyla Kilikya’ya göndermiş ve o da 9 Ocak 1919’da Adana’ya gelerek hükümet konağına yerleşmiştir. “Ermenilerin İdare Şefi” unvanını taşıyan Brémond’un resmi mühründe “Ermenistan İdarî Servisi” ibaresi yer almakta idi.⁵⁸ Albay Brémond Beyrut’ta bulunan Yüksek Komiser George Picot’ ya bağlı idi.⁵⁹ Ayrıca Fransızlar posta pullarının üzerine

⁵⁷ TİH, s. 92.

⁵⁸ BELEN, age., s. 32; AKYÜZ, age., s. 181; SARIHAN, age., s. 88.

⁵⁹ KSİ, s. 93; AKYÜZ, age., s. 179.

de "Cillice" damgasını vurmak suretiyle hâkimiyetlerini hissettirmeye başlamışlardır.⁶⁰

"Mersin'e işgal kuvvetleri komutanı ve guvernör olarak Binbaşı Anfre atanmış ve idarî çalışma yeri olarak Hükümet Konağı'ndaki Genel Meclis Salonu'na yerleşmiştir. Tercüman olarak da yanına Fransız Konsolosluğu memurlarından Mardiros Dellalyan'ı almıştır."⁶¹

Fransızlar, İngilizlerin Osmanlı idarecilerine karışmamalarına karşın, kendi denetimlerini tamamen kurabilmek için bütün resmi dairelere el atmışlardır. Guvernör Anfre "kontrolör" olarak Deniz Subayı Tilçer'i gümrüğe, Üsteğmen Salandır'ı belediyeye, Başçavuş Patini'yi emniyete tayin etmiştir. Daha sonra kontrolör ve tercüman olarak Hapet Tulumcuyan maliye ve tapuya, İskenderunlu Yedek Subay Yakupyan jandarmaya, İskender Butros adliyeye yerleştirilmiştir. Salandır'ın tercümanlığına Fahri Bey (Merzeci), Belediye Riyaseti'ne Ahmet Hallaç, Gümrük Müdürlüğü'ne de Belen'li Şefik, Posta Telgraf Müdürlüğü'ne İstekan atanmıştır. Guvernör Anfre böylece şehir merkezindeki bütün resmi daireleri denetim ve gözetim altına alıp tam bir hâkimiyet tesis etmiştir.⁶²

Guvernör Anfre'nin bu idarî atamaları Mersin şehir merkezinde yaşayan özellikle resmi dairelerde çalışan ve de işgali tasvip etmeyen Millî Mücadele taraftarı olan şahısların takibine ve de görevlerinden alınmalarına yol açmıştır. Guvernör'ün bu sıkıyönetimi ve takibi neticesinde Nüfus Müdürü Ziya Bey (Yalaz), Belediye Doktoru Hayri Bey (Dolunay) ve Tarsus Kaymakamı Hilmi Bey (Cerit)'ler görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. İşin acı ve ibretli tarafı bu görevden uzaklaştırma işlemlerinde Mutasarrıf Vekili Salim Bey'in bir maşa olarak kullanılmasıdır. Örnek olarak Mutasarrıf Vekili Salim Bey Nüfus Müdürü Ziya Bey'i görevden alırken ona şu yazıyı göndermiştir:

"Nüfus Müdürü Ziya Efendi'ye;

Fransızlar aleyhindeki cemiyetlere iştirak ve devam eylediğinizden dolayı azlonulduğunuz Fransız Guvernörlüğü'nün iş'arına atfen tebliğ ederim."⁶³

İşgalciler ve özellikle Guvernör Anfre Osmanlı idaresine yaptığı müdahalelerle Mersin'de tam hâkimiyeti tesis etmiştir. Tesis edilen bu hâkimiyetin devamını temin için de kendilerince yasal değişiklikler yapıp sancaklarda birer askerî mahkeme kurup yetkilerini de "Hükkam ve Mehakim-i Askerîye İhdas ve Teşkiline Ait Kararname" ile belirlemişlerdir.⁶⁴ Bu kararnemeye göre Adana, Mersin, Cebelibereket (Osmaniye) ve Kozan guvernörleri

⁶⁰ KSl, s. 93

⁶¹ Age., s. 45.

⁶² Age., s. 53.

⁶³ Age., s. 96.

⁶⁴ Age., s. 66.

askerî hâkim olarak da yetkili kılınmışlardır. Guvernörler sıradan suçları tek başlarına yargılama yetkilerine sahip olmakla birlikte, söz konusu kararnameye göre ağır cezayı gerektirecek suçlar için de üç yüzbaşından müteşekkil “askerî mahkeme”lerin teşkili öngörülmüştür.

Söz konusu kararnamenin guvernörlerin yargısına bıraktığı suçlar ordunun güven ve menfaatlerini bozmak ve askerî memurlar tarafından yapılacak ilân ve kararlara uymamaktır. Bu suçlar karşılığında ön görülen cezalar da altı ay hapis ve iki yüz lirayı geçmeyen kesin para cezalarıdır. Üç yüzbaşından teşkil edilmesi öngörülen askerî mahkemeler daha ağır suçlar için bir yıl hapis ve beş yüz liraya kadar kesin para cezası vermekle yetkili kılınmıştır. Diğer yandan baş administratör vasıtasıyla ve başkomutanlığın tasdiki şartı ile beş sene hapis ve beş yüz lirayı geçen cezalar, idam kararı vermek yetkileri de tanınmıştır.

Fransızlar böylece bir nevi “olağanüstü hal” idaresi tesis edip kendi istedikleri şekilde bir adalet mekanizması kurmuş oluyorlardı. Bu durum bölgenin gerçek sahibi Türklerin Millî Mücadele’ye yönelik bütün girişimlerini kısıtlamayı ve etkisiz kılmayı hedefliyordu. Söz konusu kararname zaten bölgede yaşayan Türkleri hedef alıyordu.

İşgalcilere karşı Türk halkının işgal bölgesindeki tek güvencesi jandarma teşkilatı idi. Zira jandarma teşkilatı mütareke gereğince iç güvenliği ve asayişini teminle mükellef hale getirilmişti. Ayrıca jandarma teşkilatının subay ve erleri de Türk idi. Fransız işgal kuvvetlerinin yetkilileri işgal ettikleri havalide askerî hâkimiyeti ve inisiyatifi tamamen ele geçirmek düşüncesiyle jandarmaya da el atmışlar ve azınlık mensubu bazı yedek subayları jandarma kadrosuna aldirmışlardır. İşgal bölgesinde jandarma teşkilatı’nı yeniden yapılandıracağız diyerek kendi menfaatlerine hizmet etmeyeceğine inandıkları bazı vatanperver Türk subayları görevlerinden aldirmışlardır. Ayrıca Kaptan Lüpe’yi Bölge Jandarma Müfettişliği’ne tayin ederek teşkilatı kontrollerine almışlardır. Fransızların Jandarma teşkilatına müdahaleleri Ermeni Antranik, Papazyan, Karabet, Simonyan isimli yedek subayları “takım komutanı” olarak teşkilata katmalarıyla sonuçlanmıştır.⁶⁵

Diğer yandan “Adana Jandarma Okulu’nda kurs gören Başçavuş Derviş ve Hayrettin asteğmen olarak Elvanlı Takımı’na verilmişlerdir.”⁶⁶ Böylece Fransızlar jandarma teşkilatını kendi emelleri doğrultusunda yeniden yapılandırmışlardır. Ancak bu yeni teşkilat içindeki Türk subay ve yedek subaylar ve hatta çavuşlardan birçoğunun Fransızların istek ve emellerine tam olarak uymadığını ve Kuva-yı Millîye’ye gizlice el altından yardım ve desteklerde bulunacaklardır. Zaten bazı Yedek Subaylar İçel Kuva-yı

⁶⁵ Age., s. 58.

⁶⁶ Age., s. 58.

Milliyesi'nin işgal sınırlarına dayanıp işgalcilerle mücadeleye başladığı zaman Mersin'den kaçıp Kuva-yı Millîye'ye iltihak etmişlerdir. Mesela Yd. Subay Semre Zade Emin (Dolunay) ve Müdellil Zade Cemil (Özden) Mersin Jandarma Taburu'ndan Kuva-yı Millîye'ye katılmışlardır.⁶⁷

Jandarma teşkilatını bu değişikliklerle yozlaştırmaya çalışan Fransız İşgal Kuvvetleri'nin yetkilileri bir diğer iç güvenlik teşkilatı olan emniyet teşkilatına el atıp azınlıkları ve özellikle Ermenileri teşkilat bünyesine almaya çalışmışlardır. "İşgalden önce görevinden ayrılan Emniyet Baş Komiseri Mehmet Bey'in yerine Komiser Hüsnü Bey getirilmişti. Hüsnü Bey Güvernör'un yolsuz emirlerini dinlemediği gibi Kontrolör Patini'yi de görevine karıştırmadığından "idaresizlik" gerekçesiyle görevinden uzaklaştırılmış emniyetin idaresi tamamı ile Patini'ye verilmişti. Bu arada komiser muavinlerinden Nazmi Bey ile yedek subaylıktan komiser muavinliğine geçen Mersin'li Rıza (Bozkurt) Bey Adana'dan Mersin'e nakledilmişlerse de vazifelerinde uzun zaman kalamamışlardır.⁶⁸

Güvernör'un ve Emniyet Müfettişi Patini'nin baskılarına dayanamayan ve onların direktiflerine uymayan Komiser Muavini Rıza (Bozkurt) Bey başına kötü işlerin geleceği endişesiyle İstanbul'a kaçmıştır. Bir başka Komiser Muavini Nazmi Bey iftiralara maruz kalıp sürgün edilmiş ve Komiser Muavini Kâzım Bey'de Silifke'ye nakledilmiştir.⁶⁹ "Polislerin bazıları istifa ya zorlanmış, yerlerine genelev garsonu Mihail, Urfa'lı Agop ve Serkis, komiser muavinliklerine, Kalıpçı Karabet, Eskici Setrak, Arabacı Zeytinli Karabet'de polisliğe alınmışlardır. Siyasî şef olarak Yoğurt Pazarı vurguncularından Mihail Carcura ile bir takım serseriler emniyete musallat edilmişti."⁷⁰

Açıkça görüldüğü üzere işgalci Fransız idaresi işgal bölgesinde yaşayan ve bu memleketin gerçek sahibi olan Türk ahaliyi, jandarma ve emniyet teşkilatını izah ettiğimiz şekilde yozlaştırarak, azınlıkların ve özellikle intikam hırsıyla dolu olan Ermenilerin inisiyatifine bırakmışlardır. Tabii ki bu uygulamalarla Türk halkını daha kolay bir şekilde sindirmeyi planlamışlardır. Emniyet güçlerinde bu değişiklikleri yaparken diğer yandan mahalli ve mülki idareye de el atarak Belediyeye Mutasarrıflığa da kendi emellerine hizmet edeceklerini umdukları şahısları yerleştirmişlerdir.

Mersin Güvernör'ü Anfre emir ve direktiflerini dinlemeyen ve şahsi emellerine alet olmayan Belediye Reisi İbrahim Ethem Bey'i Belediye Kontrolör'ü Salander'in baskıları ve müdahaleleri neticesinde istifa ettirmeyi başarmıştır. Ethem Bey'in yerine de Ahmet Hallaç'ı atamıştır. Daha sonra

⁶⁷ Age., s. 59.

⁶⁸ Age., s. 53.

⁶⁹ Age., s. 53.

⁷⁰ KSİ, s. 53-54; Mihail Carcura ve adamlarının rüşvet ve beyaz kadın ticaretiyle de ilgilenen bir ekip olduğu da ifade edilmektedir.

12 Mayıs 1920'de de Arzuhalci Mahmut Raci'yi Belediye Risayeti'ne getirmiştir. Ancak Mahmut Raci Bey işgal esnasında şehrin Türk halkına çok yardımcı olmuş ve Kuva-yı Millîye'nin menfaatleri doğrultusunda gizli de olsa hizmet etmiştir.⁷¹ Söz konusu dönemin mevzuatı gereğince Belediye Meclisi'nin üyelerinden yarısı her yıl yenilenirdi. Mart 1919'da yapılan meclis üyeliği seçimlerinde işgalciler ve onların maşası olan etnik unsur mensupları baskı ve zor kullanarak muhtelif cemaatlerden işgalcilerin emellerine hizmet edeceği umulan şahıslar seçtirilmiştir.⁷²

Diğer yandan Mutasarrıf Galip Bey'in görevden ayrılmasından sonra Governör Anfre, Mutasarrıflık Vekilliği'ne Tahrirat Müdürü Salim Bey'i atamış bu şahsı bir kukla gibi kullanarak mutasarrıflık idaresini dolaylı olarak ele geçirmiştir.⁷³

Askerî, mülkî ve mahallî idareyi kontrol altına alan işgal idaresi adalet mekanizmasına el atma ihtiyacını da hissetmiştir. İşgal idaresinin adliye ile ilgilenmesinin nedeni azınlıkların ve özellikle işgalden sonra Mersin ve havalisine gelen Ermenilerin Türk halkı aleyhine açtıkları davalardır. Zira göçmen Ermenilerin birçoğu sahte fatura ve ticari belgelerle Türkler aleyhinde alacak davası açmaktaydılar. I. Dünya Harbi esnasında 1915'de çıkarılan "Tehcir Kanunu" çerçevesinde göçe tabi tutulup daha sonra işgal esnasında bu bölgeye gelen azınlıklar ve çoğunlukla Ermeniler yerli halkın malına mülküne el koymak niyetiyle işgal idaresinin Ermeni zaafından da yararlanarak bu sahteciliğe başvurmuşlardır. Söz konusu davaların yoğunluğu nedeniyle ticarî uyuşmazlıklara bakan "Bidayet Mahkemesi" çalışmaz hale gelmiştir. "Mahkemeden tezce karar alamayan bu sahtekârlar etrafa tecavüz ediyorlar, zorla hak almaya çalışıyorlar. Fransız makamları şehrin asayişini bozacak hale gelen bu haksızlıklara adeta göz yumuyorlardı."⁷⁴

Adliye'de Fransız himayesi altında bir Ermeni ve Rum hâkimiyeti söz konusu idi. Diğer yandan ceza davalarının çoğunu askerî mahkemelere intikal ettirerek lehlerinde hallediyorlardı. Fakat hukuk davalarının görülmesinde üstünlük azınlıkların elinde değildi. İşgal idaresi azınlıkların da taziyki ile hukuk davalarındaki üstünlüğü ele geçirmek için bu meselelerle ilgili kararname çıkarmıştır. Ticaret Mahkemeleri Hakem Komisyonları ve haciz takibi hakkında yayınladıkları kararnamelerle yeni değişiklikler getirmişler ve ticaret mahkemelerini yeniden kurmuşlardır. Söz konusu değişiklikle ticaret mahkemelerine 25 liradan fazla meblağı bulan davaları görme yetkisi verilmiştir. Hakem Komisyonu hakkında çıkarılan kararname

⁷¹ KŞİ, s. 54.

⁷² Age., s. 54-55.

⁷³ Age., s. 54.

⁷⁴ Age., s. 79.

ile de bu komisyona haciz yetkisi verilmiş ve haczedilmiş mallara tecavüze 50 liradan 500 liraya kadar para ve 1 aydan 6 aya kadar hapis cezası öngörülmüş ve tecavüzün tekrarı halinde cezaların katlanacağı belirtilmiştir.⁷⁵

İşgal idaresinin adlî müdahalesi neticesinde Mersin ve havalisinde işgal sahası içinde yaşayan birçok Türk'ün malına mülküne zorla el konmuş ve resmen bu mallar Ermenilere ikram edilmiş ve halka zulüm edilmiştir.

Bütün bunlar Mersin ve havalisinde işgalci Fransız idaresinin mevcut Osmanlı yönetimine ne denli müdahale ve tecavüz de bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu tespitler neticesinde, işgal altındaki bölgenin başlangıçta Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine istinaden geçici olarak işgal edildiği şeklindeki izahların bir aldatmaca olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu müdahaleler işgalcilerin Mersin ve havalisinde kısaca Kilikya'da kalıcı olmayı planladıklarını da ortaya koymaktadır. Zira bütün bu müdahaleler işgal altındaki Mersin ile işgal bölgesi dışında ve bu bölgeye komşu Silifke'de farklı kanun ve yasaların uygulanmasına yol açmıştır.

İşgal idaresi devamlılığı ve kalıcılığı temin ve halkı da rahat sindirme düşüncesiyle, işgal ettikleri bölgeleri adeta ayrı bir ülke ayrı bir devletmişçesine idare etmeye çalışmışlardır. Bu tespitimizin en açık delili işgal idaresinin işgal ettiği bölge ile işgal sahası dışında kalan bölgelerin sınırlarında "gümrük teşkilatları" oluşturmalarıdır. Bu teşkilatlar bir bakıma işgalcilerin emperyalist emelleri ve kurmayı planladıkları sömürü düzenini de bize işaret etmektedir. Örnek ve ibret teşkil etmesi bakımında Silifke – Mersin şosesi üzerindeki ve işgal sınırındaki Alata Köprüsü'nde kurulan gümrükten bahsedelim. İşgalci Fransız yönetimi söz konusu gümrüklerden birini araştırma konumuz sınırları içinde yer alan ve İşgal Bölgesi'nin batı sınırında bulunan Alata Köprüsü'nün doğusunda Tömük'te kurmuştur. Bu gümrük Adana'daki Baş Administratör Kolonel Brémond imzası ile yayınlanan şu kararname ile de resmileştirilmiştir:

"1- Silifke ve Mersin arasındaki tarik üzerinde vaki Tömük'te berri ve bahrî gümrük mevkiî tesis edilmiştir.

2- Mersin tariki ile Silifke'den Kilikya'ya duhul edecek emval Tömük'ten mürurunda % 11 gümrük resmine ve aynı tarik ile Kilikya'dan ihraç olunan emval % 1 gümrük resmine tâbi tutulacaktır.

3- Hayvanat, buğday ve arpa Tömük tariki ile Silifke'den Mersin'e vürut ettiğinde emanet bırakılmaksızın Suriye'ye ihracı caizdir. Şu kadar ki, Tömük'te gümrük memurlarından bir menşe şahadetnamesini hamil bulunmalıdır.

⁷⁵ Age., s. 79.

4- Bu kararnameye her nevi muhalefet ve sahte beyanat 50 liradan 500 liraya kadar cezaî nakdî ve 1 aydan 1 seneye kadar hapis cezasını istilzam eder ve hile ile giren emval müsadere edilerek hükümet namına satılır. ⁷⁶

5- Memurin-i mülkiye ve askerîye ile ba husus gümrük daireleri bu kararname ahkâmının infazı ile mükelleftir. ⁷⁷

Bu kararname sadece mali bir prosedür değil aynı zamanda idari bir prosedüre işaret etmektedir. Bu işgal mıntikasının diğer yerlerden ayrılarak farklı bir ülke ve farklı bir devlet gibi idare edilmeye çalışıldığının göstergesidir. Bütün bu uygulamalar işgalin kısa vadeli olmayıp uzun vadeli ve kalıcı düşünüldüğünü göstermektedir.

SONUÇ

Yukarıda izah ettiğimiz bütün tespit ve deliller Fransız işgal idaresinin Mersin ve havalisinde nasıl hâkimiyet tesis ettiğini ortaya koymaktadır. Öyle ki bu hâkimiyet sadece askerî bir hâkimiyet olmaktan öteye siyasî, mülkî, mahallî, adlî ve malî bir hâkimiyettir. Fransız işgal idaresinin bütün Osmanlı kurumlarına el atıp bu teşkilatları kendi istek ve emelleri doğrultusunda idare ettiği için işgal sahasını adeta ayrı bir ülke gibi idare ettiği tespiti yersiz değildir. Bu farklı idarenin en mühim göstergelerinden biri de az önce teferruatını verdiğimiz yeni gümrük düzenidir. Bütün bunlar işgalci Fransız idaresinin gerek Fransa açısından ve gerekse himaye ettikleri ve emellerine alet oldukları Ermeniler açısından olsun işgali geçici değil kalıcı ve uzun vadeli düşündüklerini açıkça hissettirmektedir.

Başlangıç itibariyle Mersin'i İngiltere ve Fransa birlikte işgal etmişlerdi. Ancak Osmanlı Devleti'nin paylaşılması projelerinden Saykes-Picot Muta-bakatı'nda Kilikya'nın Fransa'ya vaat edildiği bilinmektedir. Fransa bu gizli protokollere rağmen İngiltere'nin kendisi ile birlikte Kilikya'yı işgal etmesini hazmedememiş neticede bu pürüzün giderilmesi ve iki ülke arasındaki işgal mıntıklarının yeniden belirlenmesi gündeme gelmiştir. İki ülke arasında 15 Eylül 1919'da yapılan bir sözleşme ile işgal mıntıkları şöyle tespit edilmiştir :⁷⁸ Kilikya, Antep, Urfa, Maraş ve Suriye Fransızlara bırakılırken karşılığında Musul ve Mezopotamya İngilizlere bırakılmıştır. Bu anlaşmadan sonra İngilizler bölgeyi yavaş yavaş boşaltmışlar ve son kalıntı İngiliz birlikleri olan Adana ve Mersin Karargâhı General Mc Andrew'in riyasetinde 20 Kasım 1919'da Mersin İskelesi'nden ayrılmıştır.⁷⁹ Böylece Kilikya'da Fransa'nın tam hâkimiyeti başlamış bu da Fransızların himaye ettiği Ermenilerin işini kolaylaştırmıştır. Gerek Fransız işgal birlikleri içerisinde

⁷⁶ Burada kastedilen hükümet işgal idaresidir.

⁷⁷ KSI, s. 100.

⁷⁸ ASLAN, İ.(1981); Atatürk Silifke'de, Kemal Matbaası, Adana, s. 25.

⁷⁹ GENÇ, Ş.(1965a), agm, s. 12; SARIHAN, age, C.II, s. 108-240.

istihdam edilen Ermeni Lejyonerler ve gerekse bunlardan müstakil olarak oluşan, ancak işgal kuvvetleri komutanlığınca desteklenen Ermeni çetelerinin, Müslüman ahaliye yönelik zulümleri İngilizler çekildikten sonra artmıştır.

Mersin ve Adana havalisinde Kuva-yı Milliye'nin teşekkülü ve halk nazarında desteklenmesinde İngiliz işgal birliklerinin muntıkadan çekilmeleri önemli bir dönüm noktasıdır. İngiliz işgal birliklerinde Müslüman sömürgelelerden oluşturulmuş müstemleke askerlerinin bulunuşu bölgede bir sükûnet ve denge unsuru idi. Fakat bu birliklerin gidiş i ile bölge halkı tamamen Ermenilerin insafına terkedilmiştir. Ancak bu olumsuzlukların Kuva-yı Milliye'nin doğuş u ve desteklenmesi noktasında tetikleyici ve teşvik edici katkılar sağladığını da ifade etmeliyiz. Netice itibariyle Fransızlar ve işbirlikçi Ermeniler hiç ummadıkları bir şekilde Kuva-yı Milliye'nin direniş i ile karşı karşıya kalacaklardır.

KAYNAKÇA

A-Vesikalar;

- 1-ATASE Arş. Kls:240,D:8,Fh:11;HTVD, S:21,Ves:780.
- 2-HTVD, Sayı: 27, Ves: 690.
- 3-HTVD, Sayı: 27, Ves: 691.
- 4-HTVD, Sayı: 27, Ves: 696.
- 5-HTVD, Sayı: 27, Ves: 697.
- 6-HTVD, Sayı: 32, Ves: 792.
- 7-HTVD, Sayı: 33, Ves: 830.

B-Kitaplar;

- 1-AKYÜZ, Y.(1988);*Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara.
- 2-ASLAN, İ.(1981); *Atatürk Silifke'de*, Kemal Matbaası, Adana.
- 3-AYHAN, Y.(1963): *Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu*, İpek Matbaası, Adana.
- 4-BELEN, F.(1973);*Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- 5-BIYIKOĞLU, T.(1962);*Türk İstiklal Harbi-I*,Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- 6-BREMOND, E.(1921), *La Cilicie en 1919 – 1920*,Revue des Etudes Arméniennes, Paris.
- 7-ENER, K.(1963), *Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı*, Berksoy Matbaası, İstanbul.
- 8-İLTER, E.(1974), *İçel'de Ermeni Faaliyetleri*, Güven Matbaası, Ankara.
- 9-JAESCHKE, G.(1991), *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara.
- 10-KURAT, Y.T.(1986);*Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- 11-Kurtuluş Savaşı'nda İçel Tarihini Yazma Komitesi,(1971),*Kurtuluş Savaşında İçel(KSİ)*, Baha Matbaası, İstanbul.
- 12-SARAL, A. H. - SARAL, T.(1970); *Vatan Nasıl Kurtarıldı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Ankara.
- 13-SARIHAN, Z.(1993);*Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C-I,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- 14-ŞAPOLYO, E. B.(1957); *Kuva-yı Millîye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- 15-*Türk İstiklal Harbi (TİH)*,(1992),Genelkurmay Yayınevi, Ankara.
- 16-YAVUZ, B.(1994)*Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde Türk-Fransız İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

C-Makaleler;

- 1-GENÇ, Ş.(1965a) : *"İki Karşılaşma Bir Gerçek"*, Kuva-yı.Millie Dergisi., Sayı:54, Mersin.
- 2-GENÇ, Ş. (1965b):*"İstiklal Savaşı'nda Mersin'i Kurtarma Çabası"*,Kuva-yı. Millie Dergisi, Sayı: 55, Mersin.
- 3-MUTLU, F.(1968), *"Millî Kurtuluş Savaşımızdan Hatıralarım"* Kuva-yı Millie Dergisi. Sayı: 92, Mersin.

